

Олена Стрілюк

РЕФОРМУВАННЯ ШКІЛЬНОЇ ІСТОРИЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ: ДОСВІД СПІВПРАЦІ З РАДОЮ ЄВРОПИ

Цілком очевидно, що успіх реформ в Україні багато в чому залежатиме від освітньої політики, її системності. Подальша інтеграція країни в світовий, економічний і культурний простір, активні глобалізаційні процеси, в свою чергу, спонукають до синхронізації української освіти з європейською. У цьому контексті важливою є співпраця з міжнародними організаціями, зокрема, Радою Європи (РЕ). Рада Європи була заснована в 1949 р. задля зміцнення єдності між європейськими парламентськими демократіями. Вона є найширшою міжурядовою і міжпарламентською організацією Європи; її штаб-квартира знаходиться у Страсбурзі.

Метою даної статті є аналіз процесів співпраці України з Радою Європи в галузі реформування шкільної історичної освіти та його значення для вдосконалення викладання історії в Україні.

Одразу після вступу України в 1995 р. до Ради Європи почали з'являтися публікації, присвячені перспективам двостороннього співробітництва [1], а також питанням викладання історії, необхідності створення нових підручників з історії України та всесвітньої історії [2]. Часто публікації належали учасникам проведених Радою Європи семінарів [3]. Г. Єгоров, на підставі опрацювання документів РЕ, навчальних програм окремих країн, дійшов висновку, що діяльність РЕ в галузі викладання історії в цілому сприяла демократизації шкільної освіти, зростанню її виховного потенціалу [4].

Цікаво, що на початку ХХІ ст. особлива увага була приділена дослідженню двосторонньої українсько-польської співпраці в галузі викладання історії [5]. Важливим, безумовно, був і сам досвід Польщі, яка активно взялась за реформування історичної освіти після 1989 р. До того періоду модель історичної освіти засновувалась на ідеалах соціалізму. Уже в 1991 р. була проведена перша реформа освіти за умов нової польської держави, створені нові програми, переглянуто кількість годин на викладання історії та обсяги навчального матеріалу. Також привертають увагу публікації, в яких розглядаються питання висвітлення суперечливих і дискусійних моментів історії відповідно в українських підручниках та підручниках європейських країн [6].

Історія, її викладання були однією з областей роботи Ради Європи з моменту її створення. При цьому історія розглядається як внесок у виховання громадян Європи та за її межами. Як було підкреслено в Європейській Культурній Конвенції 1954 року [7] (Україна її ратифікувала у лютому 1994 р.), викладання історії відіграє важливу роль в усуненні розбіжностей та об'єднанні людей шляхом встановлення взаєморозуміння та довіри між народами Європи. Важливість, яку надає Рада Європи історичній освіті, знайшла своє відображення в Рекомендації по історичній освіті, прийнятій Парламентською асамблеєю Ради Європи у 1996 р. і Рекомендації з питань викладання історії у ХХІ столітті в Європі, прийнятій на засіданні Комітету міністрів у жовтні 2001 р. Обидві Рекомендації відобразили ті зміни, які відбулися в Європі в 1990-х рр. Зацікавленість України у співпраці з Радою Європи в цей час була зумовлена як економічними причинами, так, як вже зазначалось вище, і політичними: проголошенням курсу на європейську інтеграцію та необхідністю приведення системи освіти в Україні у відповідність до європейських стандартів

Процес співпраці України і Ради Європи у галузі реформування історичної освіти пройшов декілька етапів розвитку. Так, Н. Захарова [8, с. 13], виокремила період 1996 – 1998 рр. як період організаційного становлення співпраці, коли окреслювалось коло проблем в історичній освіті України, у вирішенні яких було б доцільно використати досвід Ради Європи. У першій Рекомендації Ради Європи підкреслювалося, що історична освіта повинна бути вільною від політичного та ідеологічного впливів; політики, маючи свої погляди на історію, не повинні використовувати її як інструмент для маніпуляцій; що історія є одним з основних джерел

одержання знань про національну приналежність, і водночас, вона повинна бути також джерелом знань про культурну багатоманітність.

Друга Рекомендація з питань викладання історії в Європі у XXI ст. охоплювала такі питання, як цілі викладання історії, європейський вимір, зміст програми, методів навчання, підготовки вчителів, інформаційних і комунікаційних технологій і зловживання історією. У документі зазначено, що глибше розуміння новітньої європейської історії може служити попередженню конфліктів. Історичний матеріал має подаватися через діалог, і на основі багаторакурсності. Школа має розвивати вміння критично мислити, і вміти протистояти маніпуляціям та зловживанню історією. Матеріал має нівелювати упередження й стереотипи, висвітлюючи в шкільних програмах позитивний вплив між різними країнами, релігіями та науковими школами в процесі історичного розвитку Європи [9].

Слід відзначити, що на межі XX–XXI ст. для європейських країн в цілому характерними стали кардинальні зміни акцентів і пріоритетів у викладанні шкільного курсу історії. Так, шкільна історична дидактика почала відмовлятися від зобов'язання формувати національну ідентичність і продовжувала свій рух в руслі формування соціально-культурної історії, яка орієнтувалась на загальноєвропейські цінності та гуманістичні ідеали. На цьому етапі представники України вперше брали участь у довгостроковому проекті з підготовки інтегрованого навчального посібника з історії європейського регіону [8, с. 14].

На жаль, 2001–2002 рр. стали часом призупинення участі України у програмах Ради Європи. Відновлення спільної діяльності з вдосконалення викладання історії у рамках програми сприяння демократичним перетворенням відбулось лише наприкінці 2002–2004 рр., що зумовило підсилення уваги до компоненту громадянської освіти у викладанні історії. Крім цього, увагу було зосереджено на проблемах створення державного стандарту середньої освіти, розробці нових навчальних програм з історії. Через політичні проблеми наприкінці 2004 р. співпраця з Радою Європи була призупинена, але приєднання України у травні 2005 р. до Болонського процесу обумовило подальшу зацікавленість у співробітництві. Згідно з Меморандумом про взаєморозуміння між Урядом України і Радою Європи щодо створення в Україні Офісу Ради Європи та його правового статусу від 6 листопада 2006 р. сторони ухвалили рішення сприяти подальшому демократичному розвитку в Україні, зокрема шляхом повного і дієвого виконання «Плану дій». Безумовно, аналізу «Плану дій Ради Європи для України» на 2011–2014, 2015–2017, 2018–2021 рр. може бути присвячена окрема публікація. Тим більше, що питанням викладання історії, формуванню «спільної історії» Європи без кордонів тут відводилось важливе місце.

Відзначимо, що у 2011 р. було ухвалено Рекомендацію Комітету міністрів державам-членам РЄ «Щодо міжкультурного діалогу і образу Іншого у викладанні історії», яка визначала напрямки реформи викладання історії з метою її вкладу в міжкультурний розвиток і наголошувала на діалогічному висвітленні історії у постконфліктних ситуаціях [10]. У центрі історичного примирення та порозуміння різних європейських пам'ятей та формування спільної ідентичності є діалог, який базується на таких принципах:

1. Історичні події необхідно розглядати з урахуванням їх складності для всіх залучених сторін.
2. «Попит на історичну пам'ять» всіх сторін повинен бути однаково шанованим і опорною точкою під час обговорення.
3. Минуле можна проаналізувати з урахуванням і посиланням на перспективу партнерів дискурсу [11].

Результати співробітництва України та Ради Європи у сфері історичної освіти знайшли своє відображення у низці нормативних документів. Зокрема, у новій програмі для історії збільшено обсяг часу на вивчення питань соціальної та духовної історії, гендерної історії, регіональної та місцевої історії. На семінарах Ради Європи за участю України також систематично обговорювалися питання створення підручників в Україні та застосування при цьому досвіду країн Європи. Вітчизняні підручники рецензувалися експертами Ради Європи, і це дозволяло спільно розробляти напрями їхнього вдосконалення. Збільшилась кількість альтернативних підручників, що сприяє впровадженню багаторакурсного підходу у викладання історії.

Таким чином, співробітництво України і Ради Європи у сфері історичної освіти заклало основи демократизації викладання історії в Україні та стало важливим кроком у напрямі наближення її до європейських стандартів. Можна сподіватися, що спільними зусиллями учасників міжнародної співпраці в галузі історичної освіти, через урахування досвіду та національних особливостей кожного із суб'єктів цього співробітництва вдасться зрештою створити таку модель історичної освіти, яка допомогла б молодій людині набутти тих якостей, які необхідні для життя в плюралістичному демократичному суспільстві.

1. Полянський П. Про Українсько-польську комісію експертів з удосконалення змісту шкільних підручників з історії та географії // Український історичний журнал. 1999. № 1. С. 151–153.
2. Українська історична дидактика: Міжнародний діалог (фахівці різних країн про сучасні українські підручники з історії): Зб. наук. ст. К.: Генеза, 2000. 368 с.
3. Пометун О. Шлях до взаєморозуміння і довіри // Шлях освіти. 1998. № 4. С. 12–16; Калініна Л. На шляху до взаєморозуміння: загальноєвропейський контекст шкільної // Історія в школах України. 1998. № 1. С. 21–24;
4. Єгоров Г. Експерти Ради Європи про форми та методи викладання історії // Історія в школі. 2000. № 10. С. 8–11; Його ж. Європейська стратегія громадянської освіти і виховання учнів // Історія в школах України. 1997. № 3. С. 50–55; Його ж. «Європейський вимір» у викладанні історії // Історія в школі. 1998. № 9. С. 14–16.
5. Свтушенко Р. Заради історичної правди (Про ІХ нараду українсько-польської комісії експертів із питань удосконалення змісту підручників з історії та географії) // Історія в школах України. 2005. № 10. С. 13–14;
6. Давлетов А.Р. Современные школьные учебники Европейского Союза по истории о роли и значении Ялтинской конференции 1945 г. // Велика Вітчизняна війна 1941 – 1945 років: сучасні проблеми історичної освіти і науки: Зб. матер. міжнарод. наук. конфер. (Дніпропетровськ, 12 – 13 травня 2005 р.) / Редкол.: С.І. Світленко (відп. ред.) та ін. Д.: Пороги, 2005. С. 319–325; Кірсенко М. Концептуальні засади вивчення Другої світової війни в шкільному курсі новітньої історії // Історія ХХ століття. Нові підходи до змісту шкільного курсу: Матеріали Всеукр. наук.-практ. семінару (7 – 8 вересня 2006 р., м. Бердянськ) / Історія та правознавство: Спецвипуск. Х.: Основа, 2007. № 19–21. С. 33–35.
7. Європейська культурна конвенція 1954 року. URL: <http://www.zakon1.radhtta.gov.ua/>.
8. Захарова Н. Співробітництво України та Ради Європи в сфері реформування історичної освіти. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня к. і. н. Дніпропетровськ, 2010. 19 с.
9. Рекомендація Rec (2001). 15 Про викладання історії у ХХІ столітті в Європі (ухвалена комітетом міністрів 31 жовтня 2001 року на 771-му засіданні заступників міністрів). URL: <http://www.coe.kiev.ua/>
10. Рекомендація CM / Rec (2011). 6 Комітету міністрів державам-членам «Щодо міжкультурного діалогу і образу Іншого у викладанні історії». URL: <https://www.coe.int/en/web/history-teaching/>
11. Лозовий В.С. Європейський досвід втілення історичної політики як політичної технології міжнародного примирення // Освіта, наука і культура на Поділлі. 2016. Т. 23. С. 170–177. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Onkp_2016_23_18